

TOPONYMY BETWEEN THE SOCIO-GEOGRAPHICAL IMAGINARY AND LINGUISTIC STRUCTURE

Ion TOMA*

Abstract: *The present study, based on a minute analysis of various toponyms, discusses the reconfirmation of toponymy as an interdisciplinary field, at the crossroads of at least three disciplines: geography, linguistics and history. Only by permanent corroboration of the methodology specific of each of these disciplines which have theoretically and methodically configured the autonomous field of toponymy (that is part of onomastics, the science of proper names) can be correctly understood the genesis, development, dynamics, structure, typology and stratification of the toponymy of a certain geographical surface.*

Keywords: *denomination, imaginary, toponymy.*

Denominația topică poate fi definită, simplu, ca reuniunea unui semnificat sociografic (detaliu din teren) cu un semnificat lingvistic (cuvânt sau grup de cuvinte) în vederea desemnării, identificării, individualizării unui loc geografic, devenit, în felul acesta, reper în zonă sau, cum se numește cu un termen tehnic, topic. Relațiile dintre cele trei laturi ale unității toponimice sunt, de fapt, mai complexe și au fost identificate și descrise treptat, formele de manifestare amplificându-se și nuanțându-se odată cu orientarea analizei asupra masei de nume de locuri dintr-un teritoriu. Consecințele teoretico-metodologice ale acestor raporturi sunt numeroase și diverse. Ne vom concentra, în acest studiu, asupra aprecierilor, de multe ori divergente, ale toponomaștilor cu privire la modul în care numele de locuri desemnează topicile din teritoriul denumit.

Cauza punctelor de vedere diverse rezidă în stadiul diferit al cunoașterii statutului toponimiei și în perspectiva „sectară”, unilaterală, a specialiștilor asupra fenomenelor.

Geografii, primii care au cules și au studiat materialul toponimic, și-au concentrat atenția asupra celor mai vizibile, pentru ei, laturi ale trinomului denominativ, adică asupra semnificatului sociografic individualizator și a locului geografic desemnat (individualizat) prin acesta, evidențiind importanța imaginarului sociogeografic în denominația topică a unui teritoriu. A devenit un loc comun în optica acestora și chiar a unor specialiști proveniți din alte discipline (lingviști, istorici, antropologi) afirmația de acum aproape un secol a unuia dintre pionierii toponimiei, geograful Ion Conea, care afirma, în 1928: „, toponimia unui ținut oarecare, când nu-i alterată de intervenția și amestecul autorității, e ca un fel de descriere condensată a ținutului aceluia [...] un fel de haină, care îmbracă fidel trupul unui peisaj. Iată, de exemplu, geograful poate întâlni pe foaia topografică a unei regiuni următoarele numiri laolaltă: *Cărpiniș, Făget, Risipiți, Valea Largă*. Primele din ele sunt, de obicei, nume de păduri, a treia de sat și ultima de vale, precum și numele însuși o spune [...]. Și fără să știi de ce foaie topografică e vorba, vei spune dinainte că regiunea respectivă e din partea muntelui și anume – foarte probabil – un ținut muntos a cărei natură nu e calcaroasă (*Valea Largă*). [...]vei avea îndată în minte imaginea mai mult sau mai puțin aproximativă a regiunii respective: pădurea e formată din carpeni și fagi, satele sunt – mai mult sau mai puțin - risipite pe povârnișuri, iar văile – largi (așadar o regiune de roci dure și, foarte probabil, cu

* University of Craiova, ion.toma01@gmail.com

evoluția morfologică înaintată)”. Marele geograf apreciază că relația toponimie – geografie este chiar mai profundă: „dacă ai numai o numire topică, referitoare, adică, numai la unul din învelișuri, le poți bănuși dinainte pe cele referitoare la celelalte învelișuri ale regiunii respective; o numire, cu alte cuvinte, o cheamă pe o anume alta”, „am putea vorbi de o geotoponimie, de societăți de numiri topice specifice, variabile după regiuni”.¹

La 10 ani după acest studiu, un alt mare geograf, George Vâlsan, publică un articol în care, criticând punctele de vedere ale istoricilor (care au făcut „de multe ori generalizări pripite”), și pe cele ale lingviștilor (care, „din prudență excesivă, nu au ajuns la lămuriri generale, ci numai la lămuriri de amănunt”) elogiază superioritatea metodei geografice, care, urmărind extensiunea unei denumiri, poate rezolva mai multe probleme sau deschide altele noi. Oferă ca explicație a acestei metode „distribuțiunea în România a trei animale azi dispărute: *Bour – Zimbru – Breb*”, iar în final o concluzie cu care nu putem să nu fim de acord: „clădirea” științei toponomastice „nu e opera numai a unui lingvist,” ci și opera unui geograf, etnograf, istoric și etnopsiholog”.² Dar și, cu aprecierea lui Ion Conea, care anticipează, de fapt, cu câteva decenii o constatare la care s-a ajuns, mai târziu, după studierea unor materiale ample și cu metode modernizate: „toponimia se uniformizează pe toată planeta, devine, cu alte cuvinte, din ce în ce mai puțin geografică”.³

Lingviștii, implicați, de regulă, mai târziu în cercetarea toponimiei, în principal din cauză că au trebuit în prealabil să întemeieze metodologic cercetarea lexicului, în general, a cărui parte este toponimia, aduc unele nuanțe rezultate din optica disciplinei lor, care completează punctul de vedere al geografilor. De pildă, Iorgu Iordan, contemporan cu cei doi geografi citați, după ce recunoaște că numele de locuri „interesează deopotrivă pe geograf, pe istoric, pe etnolog și pe lingvist”, fiecare abordându-le din perspectiva propriei discipline științifice („geograful vede în numele topice o adevărată anexă terminologică a disciplinei sale”, istoricii le studiază „pentru luminarea unor epoci obscure [...] din veacurile îndepărtate” etc.), afirmă că „fiind, în realitate, elemente ale lexicului unei limbi date [...], toponimicele nu pot, cel puțin principal, să fie studiate cu toată seriozitatea necesară decât de lingviști”, pentru că în orice demers „se impune, din capul locului, să le cunoaștem etimologia”.⁴

Trebuie să acceptăm justetea acestui punct de vedere, pornind chiar de la analiza exemplurilor oferite de Ion Conea și G. Vâlsan în sprijinul ideilor menționate. *Dicționarul geografic al României*⁵, publicat recent de Academia Română, cuprinde variante ale toponimului *Cărpiniș* care denumesc păduri, sate, dealuri, culmi, movile, vârfuri, văiugi, aflate la altitudini foarte variate, cuprinse între 82 de metri și 1400 de metri, (majoritatea situate, de fapt, sub 800 de metri, deci nu neapărat în zone muntoase); *Făget* (cu diverse forme) denumește culmi, dealuri, orașe, păduri, sate, vârfuri, văiugi, aflate la altitudini diferite, majoritatea sub 800 de metri. Presupunerile lui I. Conea din 1928 privind amănuntele geografice „indicate” de toponimele menționate nu se adevăresc, așadar, decât parțial; *Risipiți* a fost un singur sat în județul

¹ Ion Conea, *Între toponimie și geografie*, în BSRRG, XLVII, 1928, p. 338.

² George Vâlsan, *Toponimie din punct de vedere geografic. Distribuțiunea în România a trei animale azi dispărute: bour-zimbru-breb*, în BSRRG, LVII, 1938, p. 30.

³ Ion Conea, *Ibidem*. p. 30.

⁴ Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, EA, 1963, p. 8.

⁵ *Dicționarul geografic al României*, I-II, EA, 2008-2009.

Dolj (la altitudinea de 70 de m), numele fiind schimbat în *Unirea*; *Valea Largă* denumește păduri, pâraie, sate, văiugi, vâlcele, situate, majoritatea, la altitudini sub 500 de metri.

Printre toponimele pe baza cărora G. Vîlsan reconstituie „distribuțiunea” animalelor menționate, există exemple de formații care au la bază nume de persoane sau de locuri de proveniență a persoanelor (*Zimbroaia*, *Zimbreni*, *Zimbreasca*, *Zimbrești*, *Brebeni*, *Brebiceni*, *Brebeanca*, *Boureni*), nereferindu-se nemijlocit la animalele în speță, ceea ce arată că generalizarea, fără a se ține seama de specificul etimologico-genetic al fiecărei unități din masa toponimică, poate duce la concluzii neîntemeiate științific.

Metoda geografică, necoroborată cu metodele celorlalte discipline implicate în studiul toponimiei (în primul rând lingvistica și istoria) nu se dovedește infailibilă, mai ales dacă înțelege toponimia ca pe o imagine „fotografică”, mimetică, a suprafeței geografice, nu ca pe o reprezentare mijlocită de factori lingvistici și istorico-sociali. Așa cum afirma G. Giuglea acum peste 100 de ani, faptul geografic trebuie luat în seamă în cercetările de toponimie, „pe lângă alte elemente”, acesta reprezentând pentru toponimie „ceea ce este semantica pentru etimologie în genere”.¹ După cum se știe, însă, un demers etimologic corect nu se poate baza exclusiv pe latura semantică a cuvântului examinat.

O altă perspectivă asupra masei toponimice a unui teritoriu este cea care o consideră un ansamblu lexical sui-generis, o structură asociativă, ordonată după anumite tendințe analogice sau contrastive, care creează serii mai restrânse ori mai largi, corelate într-un sistem. Dacă ținem seama că limba în ansamblul ei este un sistem de sisteme, unul dintre aceste sisteme fiind vocabularul, care cuprinde, la rândul său, subsisteme diverse (câmpuri lexico-semantice, serii derivative, familii lexicale, serii sinonimice și antonimice, grupări onomasiologice etc.), ne așteptăm ca și masa toponimică, care este o parte a ansamblului lexical general, să se prezinte ca un sistem comparabil cu alte sisteme încorporate în sistemul lexical global al limbii, dar având caracteristici specifice. Regulile de ordonare ale acestui sistem sunt strâns corelate cu modalitățile de formare și funcționare a numelor de locuri, în scopul realizării cât mai clare și mai economice a individualizării reperelor pe care aceste nume le reprezintă în mentalul lingvistic al vorbitorilor. Viziunea denominatorilor populari (Namengeberi) este ghidată de proeminența fizică, în primul rând vizuală, a locurilor, dar și de relevanța economică, socială, psihică etc. a acestora, subordonată însă aceleiași organizări mentale care structurează vocabularul limbii, în general, și chiar gramatica acestuia (să ne gândim la modelele derivative, la tipurile de unități compuse, ori la desinențele „preferate” de anumite categorii de nume). Evident, interfața cu realitatea geografică brută, în mare parte amorfă și diversă de la o zonă la alta, determină limitarea sistematizării la formele empirice, rudimentare, neomogene, lacunare, asimetrice, mai restrânse ori mai extinse, în funcție de caracteristicile teritoriului descris.

Activitatea de culegere și analiză a materialului pentru *Dicționarul toponimic al României. Oltenia* (publicat în 8 volume, în perioada 1993-2007) ne-a prilejuit identificarea unor forme de sistematizare a numelor de locuri. Am constatat, de pildă, că masa toponimică a unor sate din același areal geografic (județul Dolj) include serii de topice diferite de la un sat la altul, fapt datorat analogiei care a pornit în fiecare sat de la un alt reper: 21 de nume de lacuri în satul *Vârvor*, față de 2-3 în satele vecine (deși nici

¹ George Giulea, *Schiță din toponimia românească*, în „Anuarul de Geografie și Antropogeografie”, I, 1909-1910, p. 55.

în teritoriul *Vârvorului* locurile respective nu mai au de mult apă); 5 nume de drumuri și nici unul de baltă în satul *Giorocul Mare*, față de 7 nume de bălți și niciunul de drum în satul vecin *Prunet*; 8 toponime conținând termenul *pisc* în satul *Meteu*; 4 toponime formate cu entopicul *ochi* în satul *Obedin*; 8 toponime având la bază apelativul *vâlcea* în satul *Bodăieștii de Sus*; 22 de nume referitoare la arbori singuratici în satul *Sfircea* etc.¹

Se poate afirma, pe baza unor situații ca cele consemnate mai sus, că frecvența actuală a unei categorii sociogeografice de toponime într-un teritoriu reflectă, pe de o parte, relevanța obiectelor geografice denumite de entopicele toponimizate, dar și tendința de sistematizare, prin analogie, a masei de nume, care a selectat, analogic, „preferențial”, am putea spune, formații lexicale.

Sistematizarea numelor de locuri în funcție de formă, respectiv de conținut, așadar de elementele interne ale fenomenului lingvistic, are forme specifice de manifestare. Cele mai evidente modalități sunt: polarizarea numelor în jurul unor toponime „dominante” fizic sau social (*Jiul, Jiulețul, Lunca Jiului, Bălțile Jiului, Podul Jiului, Râpa Jiului, Valea Jiului* etc.), perechile sau seriile opozitive toponim primar – toponim derivat (*Jiul – Jiulețul, Olt – Olteț – Oltișor, Bucovăț – Bucovicior, Craiova – Craiovița*), toponim simplu – toponim compus (*Gubandru – Dealul Gubandrului – Valea Gubandrului, Vârvoru – Vârvoru de Jos, Târnava – Târnava Mică*), toponime derivate între ele (*Olteț – Oltișor, Jiețul – Jiulețul*), compuse între ele (*Valea Lungă – Valea Mare – Valea Roșie – Valea Rea, Cupercenii Noi – Cupercenii Vechi*), toponime derivate – toponime compuse (*Giorocelul – Giorocelul Mare, Galicea Mare – Galiciuica*). Forța analogiei a introdus uneori în seriile respective formații atipice pentru sistemul comun (*Valea lui Câine, Piatra lui Rac, Fântâna lui Țuțur, Valea cu Ioana*).

Formele acestea de sistematizare, deși cu acțiune redusă ca intensitate și limitate ca extensiune, se întrepătrund, converg, în anumite cazuri, sau se manifestă complementar, configurând un ansamblu de câmpuri toponimice, forme specifice de câmpuri lexicale, poliparadigmatice, neomogene, în care variabilele pot constitui caracteristici diferite de la o paradigmă (microcâmp), la alta. Transformarea acestor forme imperfecte, empirice, de ordonare în sisteme cu grad de rigoare mai ridicat de către geografi (autoritatea științifică) și administrație (autoritatea oficială), prin standardizare, apropiere aceste structuri de ceea ce s-a numit, îndreptățit pentru stadiul elaborat al sistematizării, nomenclatură toponimică (geografică). Putem spune, în consecință, că masa toponimică reprezintă, în același timp, o „haină” a geografiei teritoriului și un ansamblu denominativ organizat care deservește acest teritoriu.

Condiționarea extralingvistică, recunoscută pentru orice tip de câmp lexical, este mai directă în cazul câmpurilor toponimice, îndeosebi la nivel local, unde referenții nu sunt preexistenți actului denominativ topic, ci sunt decupați simultan cu denomiția, nu prin abstractizare și generalizare, ca în lexicul comun, ci pornind de la „relevanța” fizică și socială, care vizează ierarhii, respectiv serii analogice. Acestea din urmă rezultă, însă, mai ales din încadrarea ulterioară, treptată, a grupului de nume în modelul organizării generale a limbii. Din punctul acesta de vedere, câmpul toponimic se apropie, într-o măsură, de câmpurile lexicale cu referent nedelimitat clar și greu descriptibil, cum sunt cele ale numelor de culori și de fenomene sonore.²

În ceea ce privește amploarea, câmpul toponimic este o macrostructură (la nivel regional și național chiar o megastructură) lexicală, comparată cu majoritatea

¹ Ion Toma, *Elemente de structură în toponimie (cu privire specială asupra toponimie din Oltenia)*, în AO, serie nouă, EA, nr. 3, 1944, p. 117-183.

² Angela Bidu-Vrânceanu, *Câmpuri lexicale din limba română*, EUB, 2002, p. 66-71.

câmpurilor lexicale comune, care sunt microstructuri sau mediostructuri. Această macrostructură este poliparadigmatică, un adevărat supercâmp / hipercâmp („câmp de câmpuri”), organizat într-o ierarhie supraetajată. Paradigmele acestei ierarhii sunt, în general, neomogene (mai ales cele de la baza ierarhiei), întrucât caracteristicile diferențiatore sunt, de obicei, variabile de la un areal la altul sau de la o categorie sociogeografică la alta.

Masa toponimică a unui teritoriu se dovedește a fi rezultanta activității conjugate a doi factori, care se împletesc și se interferează, în procesul denominației topice. Cei doi factori configuratori ai ansamblului toponimic (imaginarul sociografic și structura lingvistică) sunt complementari, coexistă și își potențează sau își moderează reciproc activitatea. Câteva dintre modalitățile în care acești factori interferează, ca și conceptul înglobator care le reunește, vor fi prezentate în continuare.

Dacă derulăm din aproape în aproape fenomenul nașterii toponimului, topicul „decupat” din teritoriu apare, în momentul inițierii procesului de toponimizare, ca o imagine configurată natural și social. El este denumit generic de apelativul care-l descrie în faza pretoponimică. Selecția, din masa topicelor posibile, se face de cele mai multe ori pe criteriul dominanței, reprezentativității pentru teritoriu, prin vizibilitatea maximă înregistrată de Namengeberi (denominatori). Trecerea pe funcția de nume propriu individualizator se poate face, așadar, foarte frecvent, prin conversiunea onimică a unui apelativ.

O primă categorie de apelative onimizate cuprinde așa-numitele entopice primare, care denumesc, de regulă, generic, porțiuni din teren, descriindu-le, de fapt geografic: *acrină, adăpătoare, albie, albină, altoi, alun, ardere, arici, bahnă, baie, balaur, baltă, bocșă, bordei, brazdă, buduroi, bușteni, butuc, butură, buză.*

Principalul atu al acestor apelative, care le-a impus ca elemente onimizabile, este forța lor descriptivă, reprezentativitatea topicelor în arealul geografic deservit denominativ. Capacitatea particularizatoare provine, în alte situații, din raritatea în zonă a fenomenului (prin mecanismul logic denumit negativitatea relativă¹). Un exemplu larg cunoscut îl constituie toponimul *Brazi*, lângă Ploiești, unde acest conifer care a dat, în ultimă instanță, numele așezării, nu este întâlnit frecvent, este chiar o „raritate” în peisaj.

Masa apelativelor din care sunt selectate elementele onimizabile nu se reduce la entopicele primare, chiar dacă acestea constituie nucleul „lexicului geografic” popular aflat la dispoziția denominatorului topic. Acest nucleu intră de fapt, într-un ansamblu mai amplu și mai diversificat de apelative care dețin și ele premise de particularizare ca repere în teritoriu; aceste apelative pot fi: derivate, la nivel apelativ (înainte de a deveni nume proprii), de la entopicele primare (în primul rând cu sufixe colective și adjectivale), nume de grup (formate, prin deonimizare de la antroponime) sau adjective cu sens de proprietate sau apartenență (formate, prin deonimizare, de la antroponime sau toponime).² Participarea acestor serii de apelative la concurența pentru dobândirea statutului de repere amplifică baza de selecție a acestor repere și accentuează gradul de proeminență / distinctivitate al unităților comune selectate pentru onimizare.

¹ Gheorghe Dragu, *Toponimie geografică*, partea I, București, 1973, p. 192; Vasile Ioniță, *Aspecte ale procesului de denominație în toponimie, în Contribuții lingvistice. Onomastică. Lexicologie*. I, Editura Eurostampa, Timișoara, p. 55-59, 2002.

² Ion Toma, *Despre clasificarea numelor de locuri*, în *Anuar de lingvistică și istorie literară*, Iași, XXIX, 1982, 1983, 1984, A, p. 321-335.

Ele sunt, de altfel, chiar mai propice particularizării, ca detalii geografice ale imaginarului topic și ca termeni entopici, cu forță distinctivă, întrucât o colectivitate de „obiecte” (*Afinar, Afinet, Agurizar, Aluniș, Aninet, Arniște, Băltărie*) este mai proeminentă fizic și mai rară în teritoriu decât „obiectele” izolate, la fel cum un adjectiv descriptiv-calitativ, devenit substantiv (*Acoperita, Adânca, Adâncata, Adâncatu, Alba, Amaru, Arsa, Ascunsa, Ascușita, Bătăioasa, Belciugata*), are mai multă forță distinctivă în zonă decât un apelativ generic, iar termenii derivați sunt mai reliefați lingvistic în ansamblul de entopice decât cei primari, de la care s-au format, și mai „memorabili”. Modelul acestei subcategorii entopice se dovedește, de aceea, foarte activ în câmpul onimizării. Poate că din aceleași cauze sunt folosite și diminutivele, pluralele sau variantele de gen ale apelativelor (*Adâncata, Adâncatu, Alumelu, Alunele, Aninelu, Băltița, Băltac, Bercica, Bârâcele, Bătăioasa, Bujorelu, Bulbuosu, Buricatu, Bungelatu, Butuci, Buturi*), cu precizarea că trebuie diferențiate numele derivate sau modificate flexionar în stadiul de apelative de cele care au suferit aceste transformări după ce funcționau ca toponime.

O categorie importantă și bine delimitată de apelative onimizate prin conversiune sunt numele de grupuri umane, provenite, prin deonimizare, de la antroponime sau toponime anterioare (*alexeni < Alexe, albulani < Albu, andrășoi < Andraș, bălțăi < Bălțatu, bădoși < Bădosu, botorogi < Botorog, bodicei < Bodică, băltineni < Băltina sau Băltineanu, bricegari < Briceag, bălășoni < Bălașa, comorași < Comoara*), dar care, potrivit principiului etimologiei directe, au proveniență nemijlocită apelativă și numai indirect, într-un stadiu mai îndepărtat, au origine onimică. Aceste toponime „moștenesc”, de la numele proprii ascendente, indici de individualizare, potențați prin sufixele de grup, care particularizează în mod eficient așezările locuite de comunitățile respective.

Asemănătoare cu toponimele din categoria anterioară sunt numele de locuri formate prin conversiune de la apelativele cu sens de posesie sau apartenență (*arvăteasca < Arvatu, brăiasca < Braia* și, probabil, o parte din toponimele cu sufixele *-oaia, -oaica, -eanca*, numai aparent moșionale, indicând, de fapt, apartenența: *Drăghioaia, Drocaia, Roboaica, Bădoașca, Glogoveanca*), care preiau și ele valențele individualizatoare de la „înaintașii” onimici deonimizați și, apoi, reonimizați prin conversiune. Față de entopicele primare, semantizate prin descrierea directă a obiectului geografic numit, apelativele derivate pot fi considerate rezultatul unor mutații semantice metonimice (acoperirea vegetală pentru locul acoperit, grupul uman pentru locul pe care este așezat, proprietarul sau aparținătorul pentru locul avut în posesie sau în apartenență). Înainte de a dobândi statut onimic, apelativele respective puteau face parte din contexte de tipul „locul acoperit de aluniș”, „valea adâncată”, „moșia alexenilor”, „zona locuită de Botorogi”, „proprietatea arvătească”, conversiunea fiind precedată de o „decontextualizare”.

Tot în urma unei conversiuni, dobândesc statut de toponime unele antroponime (*Albota, Arnăutu, Andreana, Băranca, Băleasa, Brânzoanea*), care dețin, ca formă și uneori și ca sens, statut de individualizare, pe care-l transpun din plan social în plan geografic. Uneori distincția dintre un apelativ și un antroponim ca bază a unui toponim poate fi realizată numai prin atestarea în teren sau în arhive (*Berbeaca, Bălana, Găinoaia, Acreală, Vătuu*). În cazul antroponimelor toponimizate, imaginarul este de natură istorico-socială, scoțând în prim plan un element esențial al peisajului sociogeografic, omul, iar procesul lingvistic este o formă de tranonimizare, de trecere a unui onim din planul social în planul spațial, geografic.

Imaginarul geografic este prezent în măsuri și forme diferite chiar din faza pretoponimică a viitorului nume de loc (a se compara entopicele cu antroponimele, de pildă). Pentru îndeplinirea funcției de individualizare topică, în paralel cu cea de generalizare (ca apelative) sau individualizare personală (ca antroponie) se apelează, încă din primele stadii ale onimizării, la mijloace suplimentare: localizări prin prepoziții (*La Ulm, În Căprioare*), perifraze toponimice (*Ieruga de la Vâltoare*), sintagme analitice (*Poiana lui Iocan*), sintagme sintetice (*Podu Jiului*)¹ etc. Aceste modele denominative coexistă uneori perioade lungi cu numele onimizate prin conversiune, concurează între ele și cu acestea, dezvoltă noi modele, se „resemantizează” pentru a desemna alte locuri corelate spațial cu cele „originare”, constituind ipostaze toponimice² diverse tipologic și diferențiate deictic, care se configurează treptat ca elemente ale unor structuri sui-generis. Prezentăm câteva dintre aceste ipostaze: extinderea desemnării unui toponim asupra altui referent, prin transfer (*Ciorogârla* denumește inițial o apă, apoi o localitate; *Mălăiești* trece de la localitate la apă); particularizatorii lexicogramatici (*Crângu cu Moara, Peștera Muierii*); condensarea lexico-semantică onimizantă (*Scurta < Tarlaua Scurtă*); derivarea toponimică (*Lotrișoru, Oltețu*) etc.

„Urcușul” funcțional de la descriere la individualizare al unităților toponimice este „ranforsat” de integrarea acestuia în ansamblul toponimic din ce în ce mai extins și mai bine structurat (analogii formale, raportări la celelalte repere, serii toponimice, câmpuri de diferite amplori, sisteme toponimice zonale sau generale etc.), unde intervin potențator, din perspectiva forței individualizatoare și de identificare, seriile semantice, analogiile structurale, formulele și spectrele ordonatoare ale masei numelor de locuri.

Devine evident că, dacă în faza pretoponimică sau onimică inițială prevalează imaginarul, ca urmare a importanței aspectului descriptiv în denominație, cu cât avansăm pe scara onimizării, în plan individual sau la nivelul masei toponimice, dobândesc întâietate structurile onimice construite și consolidate în forme din ce în ce mai închegate și mai rafinate. În ambele situații însă, cei doi factori (imaginarul și structura) coexistă și se interconstruiesc: imaginea geografică este rezultatul diverselor moduri de raportare la anturajul geografic și la contextul istoric, iar structura fixează în mare parte relații onimice funcționale spațiale, sociale și lingvistice.

Completarea și reconfigurarea continuă a tabloului de repere sociografice antrenează mutații permanente în complexul denominativ pe care-l deservește. Acesta, prin multiplele sale forme de structurare și restructurare, optimizează permanent sistemul toponimic al zonei desemnate.

Treptat, noile topice intrate în concurență cu reperele existente pot să se integreze, să înlăture topice care și-au pierdut relevanța sau să fie înlăturate ele însele, fiind insuficient de „vizibile”. La fel, apelativele sau antroponimele aflate în funcție toponimică, asociază funcții de bază (denumirea unei clase de obiecte sau individualizarea unei persoane din comunitate), pot rămâne în acest „provizorat” onomastic inclusiv prin conservarea unor mărci de sprijin (ca determinanții propoziționali, adjectivali, particularizatori, posesori etc.) sau funcția de individualizare topică estompează sensul apelativ, denumirea devenind treptat desemnare, consolidându-și onimizarea în plan individual, ca unitate toponimică, sau la nivelul

¹ Dragoș Moldovanu, *Teoria câmpurilor toponimice (cu aplicație la câmpul hidronimului Moldova)*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2010, p. 14.

² Ion Toma, *Les hypostases de la toponymisation en roumain*, în *Language and Literature: European Landmarks of Identity*, Editura Universității din Pitești, 2012, p. 16-22.

masei toponimice, ca sistem onimic. Imaginarul își perfecționează conținutul și formele, iar structura toponimică, în tandem cu acesta, dobândește modalități mai eficiente de integrare în ansamblul onimic, reflectând denominativ complexul imagistic spațio-temporal deservit.

Lărgirea orizontului sociogeografic (spontan sau/și oficial-administrativ) determină noi modalități și mijloace de contrastivitate și diferențiere lingvistică. Acestea interferează cu alte moduri de asociere, grupare, sistematizare, constituind structuri toponimice de un fel sau altul, adevărate „osaturi” ale masei toponimice.

Dragoș Moldovanu¹ a concentrat modalitățile de organizare a masei toponimice în jurul conceptului de câmp toponimic (polarizat, diferențiator sau mixt), aflat sub acțiunea unor procese structurale (polarizare, diferențiere, regresie) și nestructurale (adică nemarcate lingvistic: extensiune, integrare). El și colaboratorii săi de la Institutul de lingvistică „Al. Philipide” din Iași au studiat cu metodologia elaborată pe această bază câteva complexe toponimice, îndeosebi bazine hidrografice.²

Un model de câmp structurat prin diverse modalități îl oferă toponimele grupate în jurul polarizatorului *Bicaz*: *Bicazul Mare*, *Bicazul Mic*, *Pârâul Bicaz*, *Bicăjelul*, *Bicazul-Chei*, *Bicăjeni*, *Gura Bicazului*, *Fundul Bicazului*, *Cheile Bicazului*, *Bekasszoros*, *Bicazul Ardelean*, *Bicazul Unguresc*, *Centrul Bicazului*, *Bicaz-Centru*, *Trecătoarea Bicazului etc.* Acestea denumesc, uneori, ca toponime, ape, localități, drumuri, iar etimologia pare a fi entopicul *bicaz*, *bicas* „piatră albă, strălucitoare”, apropiat, prin etimologie populară, de magh. *beka* „broască”.³

Într-un „dialog” subiacent, cu cei care absolutizează descrierea geografică drept fundament al toponimiei, Dragoș Moldovanu demonstrează „atoputernicia” structurii în toponimie (pe care o consideră „mai amplă decât cea a lexicului comun”), formulând, în urma unor studii de caz privind „reconstituirea de câmpuri toponimice”, chiar teoreme complicate care demonstrează importanța câmpului toponimic în studiul diacronic al numelor de locuri.⁴

Sistematizarea lingvistică înregistrează, în timp, o dinamică permanentă, datorită concurenței interne și concurenței externe, la care structurile toponimice sunt supuse în diferite forme și care conduc la o redistribuire și reierarhizare a polarizatorilor și a sateliților grupați în jurul acestora. Schimbarea „echilibrului” acestor structuri poate fi determinată de relevanța sociogeografică devenită „vizibilă” în arealul respectiv ca urmare a distorsiunilor cauzate de mișcările de populații, de contactele interlingvistice, de schimbările proprietarilor etc., într-un cuvânt de evoluția socială, care, prin intermediul entopicelor și a antroponimelor toponimizate sau prin reaşezarea toponimelor existente, crează noi stări de echilibru ale structurilor toponimice.⁵

Forme ușor vizibile de „perturbare” a structurilor existente la un moment dat pot fi, printre altele: omonimele toponimice (nume identice ale unor topice diferite), polionimiile toponimice (topice care poartă mai multe nume), tautologiile toponimice (formații în care sunt alăturați termeni sinonimi, în limbi sau graiuri diferite) etc.

¹ Dragoș Moldovanu, *Ibidem*, p. 16-22.

² Mircea Ciobotaru, *Ononimia și hidronimia din bazinul superior al Bârladului*, Iași, 2001; Vlad Cojocaru, *Toponimia Văii Mijlocii a Trotușului. Dinamica structurilor toponimice*, Demiurg, Iași, 2005.

³ Dragoș Moldovanu, *Ibidem*, p. 447-448.

⁴ Dragoș Moldovanu, *Ibidem*, p. 22, 29-76.

⁵ Vlad Cojocaru, *Toponimia Văii Mijlocii a Trotușului. Dinamica structurilor toponimice*, Demiurg, Iași, 2005, p. 138-143.

Concluziile teoretico-metodologice ale unei astfel de constatări pot fi sintetizate prin reconfirmarea toponimiei ca domeniu științific interdisciplinar, aflat la intersecția a cel puțin trei discipline: geografie, lingvistică, istorie. Numai prin coroborarea permanentă a metodologiilor acestor discipline care au configurat teoretic și metodologic domeniul autonom al toponimiei, parte a onomasticii (știința numelor proprii), pot fi înțelese corect și nuanțat geneza, dezvoltarea, dinamica, structura, tipologia, stratificarea toponimiei unei suprafețe geografice. Ni se pare pertinentă formularea de către Dragoș Moldovanu a condițiilor pe care trebuie să le îndeplinească orice etimologie (geneză) toponimică: „să apară ca verosimilă sub aspectul motivării (socio) geografice, ca posibilă din punct de vedere lingvistic și ca probabilă din punct de vedere istoric”.¹

„Sectarismul” metodologic, o bună vreme dominant în cercetarea toponimică și încă prezent în unele studii, poate distorsiona rezultatele, din cauza desincronizării teoretico-metodologice a autorilor studiilor respective față de nivelul atins de acest domeniu științific interdisciplinar nou și dinamic.

Este încurajator faptul că toponomaștii de marcă proveniți din cele trei domenii fondatoare au depășit, teoretic și metodologic, în ultimele decenii, acest „sectarism”, coroborând perspectivele acestor discipline în interpretarea toponimiei.²

References

- Angela Bidu-Vrănceanu, *Câmpuri lexicale din limba română*, EUB, 2002
Vlad Cojocaru, *Toponimia Văii Mijlocii a Trotușului. Dinamica structurilor toponimice*, Demiurg, Iași, 2005
Ion Conea, *Între toponimie și geografie*, în BSRRG, XLVII, 1928
Dicționarul geografic al României, I-II, EA, 2008-2009
Gheorghe Dragu, *Toponimie geografică*, partea I, București, 1973
George Giulea, *Schiță din toponimia românească*, în „Anuarul de Geografie și Antropogeografie”, I, 1909-1910
Vasile Ioniță, *Aspecte ale procesului de denotație în toponimie*, în *Contribuții lingvistice. Onomastică. Lexicologie*. I, Editura Eurostampa, Timișoara, 2002
Iorgu Jordan, *Toponimia românească*, EA, 1963
Dragoș Moldovanu, *Teoria câmpurilor toponimice (cu aplicație la câmpul hidronimului Moldova)*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2010
Ion Toma, *Elemente de structură în toponimie (cu privire specială asupra toponimie din Oltenia)*, în AO, serie nouă, EA, nr. 3, 1944
Ion Toma, *Despre clasificarea numelor de locuri*, în *Anuar de lingvistică și istorie literară*, Iași, XXIX, 1982, 1983, 1984, A
Ion Toma, *Les hypostases de la toponymisation en roumain*, în *Language and Literature: European Landmarks of Identity*, Editura Universității din Pitești, 2012
George Vâlsan, *Toponimie din punct de vedere geografic. Distribuțiunea în România a trei animale azi dispărute: bour-zimbru-breb*, în BSRRG, LVII, 1938.

¹ Dragoș Moldovanu, *Ibidem.*, p.30.

² Putem cita ca reprezentative pentru această concepție interdisciplinară, câteva lucrări recente ale unor geografi și lingviști: Ion Nicolae, *Toponimie geografică*, Meronia, București, 2006; Alexandru Ungureanu, Ionel Boamfă, *Toponomastica*, Sedcom Libris, Iași, 2006; Dragoș Moldovanu, *op. cit.*, Iași, 2010; Vasile Ioniță, *Contribuții lingvistice. Onomastică. Lexicologie*. I, Eurostampa, Timișoara, 2002.